

**Emakeele Seltsi
üliõpilaskonverents
27.09.2019
Tallinna Ülikoolis**

TEESID

1. plokk

Kairi Janson (Tartu Ülikool, magistritöö, juhendaja Riina Reinsalu)
„Vaata ja imesta: lünkpealkirjad veebiuudises portaali Elu24 näitel“
Sellel sajandil on ajakirjanduse suurim kujundaja olnud internet. Uudiste kolimisega veebi on tulnud üle mõelda tavad, mis on tuttavad paberlehest. Kui paberlehte sirvides näeb lugeja pealkirja ja tervikteksti koos, siis veebimeedias on näha ainult pealkirjad. Seega on lugejal palju vähem teavet, mille põhjal otsustada, kas uudist lugema asuda või mitte: kui pealkiri pole piisavalt ahvatlev, liigub ta edasi sellele klõpsamata. Veebiväljaanded ja portaalid aga sõltuvad klõpsudest, kuna enamasti koguneb just viimaste arvelt neile reklaamiraha.

Nii on veebiajakirjanikud asunud looma pealkirju, mis lugejas piisavalt uudishimu tekitaksid, et ta tahaks klõpsata ja täistekstini jõuda. Sellise eesmärgiga loodud pealkirju on nimetatud klõpsulõksu-pealkirjadeks (ingl *clickbait*). Üks klõpsulõksu loomise võimalus on moodustada lünkpealkiri, mida ei saagi ilma kontekstita täielikult mõista. Tänavu Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöös uurisin lünkpealkirju meelelahutusportaalil Elu24, võttes vaatluse alla pealkirjad aastatest 2008, 2013 ja 2018. Leidsin, et lünkade tekitamiseks kasutatakse eri keelevahendeid ja kasutustavad on aja jooksul muutunud.

Kärt Roomäe (Tartu Ülikool, bakalaureusetöö, juhendaja Jane Klavan)
„Kanooniliste ja mitte-kanooniliste küsimuste analüüs ingliskeelses podcast’is“

Ettekandes käsitlen otseseid küsimusi keeleteadusliku *podcast’i* „Talk the Talk“ episoodis „Grammar Day“. Uurisin, missugune on küsimuste lauseehitus ja funktsioon loomulikus, suhteliselt mitteametlikus suhtlussituatsioonis. Selgitan esmalt küsimuste liigitamist kanoonilisteks ja mitte-kanoonilisteks, annan ülevaate eri autorite poolt välja pakutud ning minu kasutatud mitte-kanooniliste küsimuste alajaotustest. Seejärel tutvustan otseseid küsimusi ning nende kategoriseerimist.

Uurimuses analüüsitud küsimused on pärit kolmveerandtunnise episoodi anoteeritud transkriptsioonist. Küsimused jagasin esmalt kanoonilisteks ja mitte-kanoonilisteks. Seejärel keskendusin mitte-kanoonilistele ning moodustasin viis alakategooriat vastavalt süntaktilistele ja pragmaatilistele omadustele. Selgus, et osalejad eelistasid *podcast’i* suhteliselt vabas õhkkonnas mitte-kanoonilisi vorme. Arvuliselt jagunesid 132 otsest küsimust 91 (69%) kanooniliseks ning 41 (31%) mitte-kanooniliseks. Mitte-kanoonilised küsimused jaotusid omakorda: 28 (31%) küsijätkega küsimust, 26 (29%)

retoorilist/oskus-/kallutatud küsimust, 19 (21%) fragmenteeritud küsimust, 17 (19%) wh-küsisõnaga küsimust ning 1 (1%) assertiivset küsimust.

Podcast on küllalt uus meedium ja seda keeleteaduslike andmete allikana käsitlevaid uurimusi pole seni arvukalt esinenud. Lisaks esindab töös kasutatud küsimuste tüpoloogiat uut lähenemist teoreetilises lingvistikas.

Heike Olmre (Tartu Ülikool, bakalaureusetöö, juhendaja Renate Pajusalu)
„SUURUSE mõistestamine KÕRGUSENA sõnade kõrge, suur, kõrgenema, suurenema, kasvama, tõusma, kasv ja tõus kasutuse põhjal“

Eesti keeleinimesed on juba aastakümneid juhtinud tähelepanu asjaolule, et millegi suuruse iseloomustamiseks kasutatakse üha sagedamini sõnu, mis märgivad eeskätt kõrgust. Igapäevases keelekasutuses levivad väljendid, nagu *nõudlus on kõrge* pro *suur* või *sissetulek tõusis* pro *kasvas*. See suundumus ei ole meelevaldne, vaid näitlikustab seost keeleväljenduse ja tunnetuse vahel. SUURUSE mõistestamine KÕRGUSENA ei ole juhuslik, vaid seaduspärane. Mida tugevam on mõiste seos mõõdetavusega, seda sagedamini mõistestatakse seda vertikaalteljel, näiteks *maksud tõusid* või *kõrge suhkrusisaldus*. Seevastu mida nõrgem on seos, seda marginaalsemaks selline mõistestamisviis muutub kuni selle täieliku puudumiseni. Nii väljendatakse näiteks intensiivsust püsikindlalt eelkõige SUURUSENA, nagu *suur rõõm* või *heaolu kasvab*.

Seega ei ole suundumus sage igas kogemusvaldkonnas, vaid esineb seal, kus seda toetavad asjaomased mõistemetafoorid. See osutab vajadusele vaadelda dilemmat sõnade, nagu *kõrge* ja *suur*, vahel uue nurga alt.

Sille Midt (Tartu Ülikool, bakalaureusetöö, juhendaja Külli Habicht)

„Ajalist algusfaasi väljendavate kaassõnade kujunemine ja kasutus“

Oma 2019. a kevadel kaitstud bakalaureusetöös käsitlesin sõnade *koidikul*, *lävel* ja *künnisel* grammatiseerumist nähtust või kohta väljendavast nimisõnast ajalist algusfaasi märkivaks kaassõnaks. Sõnade *koidikul*, *lävel* ja *künnisel* kaassõnastumist ei olnud varem põhjalikumalt uuritud, kuid tähelepanu olid sellele osutanud Anni Jürine ja Külli Habicht artiklis „Kaassõnade tsükliline areng“ (2013: 737) ja Ann Veismann ning Mati Erelt eesti keele süntaksi tervikkäsitluse kaassõnateemalises artiklis „Kaassõna sõnaliigina“ (2017: 450). Paul J. Hopperi ja Elizabeth Closs Traugotti (2003: xv) definitsiooni järgi on grammatiseerumine kasutusmuutus, mille käigus leksikaalseid üksusi ja konstruktsioone hakatakse kasutama kindlat tüüpi grammatilises kontekstis, milles neile omistatakse grammatiline funktsioon. Bernd Heine ja Tania Kuteva järgi on grammatilise üksuse kujunemine alati seotud selle kontekstiümbrusega, aga ka tähendusmuutustega (Heine, Kuteva 2007: 34; Heine, Kuteva 2002: 2–3). Tähendusmuutusele järgnevaid morfosüntaktilisi muutusi on Hopper ja Traugott määratlenud reanalüüsi- ja analoogiamehhanismi kaudu (Hopper, Traugott 2003: 39).

Eelnevale toetudes olen püstitanud järgmised uurimisküsimused:

- 1) missugused kontekstid võimaldavad sõnu *künnisel*, *lävel* ja *koidikul* tõlgendada kaassõnana?;
- 2) missugusesse grammatiseerumisfaasi Christian Lehmanni ahelas (1985: 304) on jõudnud nende üksuste grammatiseerumine?;
- 3) kas nende üksuste kasutuskontekst kaassõnadena erineb omavahel?;
- 4) missugused on võimalikud erinevused ja millest need sõltuvad?

Saamaks ülevaadet uuritavate sõnade kasutusviisidest eri kontekstides, sobis materjali kogumiseks SketchEngine'i allkorpus etTenTen (EstonianWeb2013), mis on eestikeelsete veebilehtede korpus. Korpusmaterjali kasutamist grammatiseerumise uurimisel toetab ka kasutuspõhine teooria, mille seisukohalt muutub keel kasutuses ja osaliselt ka kasutussageduse mõjul (Bybee 2010: 10; Bybee, Beckner 2010: 848-849; Hopper, Traugott 2003: 126–127).

Uurimistulemused näitasid, et sõnu *koidikul*, *lävel* ja *künnisel* kasutati uuritud materjalis enamjaolt kaassõna funktsioonis. Enim oli kaassõnana kasutusel *künnisel* 97%-l, seejärel *lävel* 82%-l ja viimaks *koidikul* 76%-l juhtudest.

Kaassõnade kasutuskontekstide varieeruvuse analüüsist selgus, et nende kasutuses on nii sarnasusi kui ka erinevusi. Kõige sagedamini seostusid uuritud kaassõnad ajale viitavate laienditega, osutades kaassõnafrasina ühiskondlikult oluliste etappide ja tähtpäevade algusfaasile, nagu *Interneti-ajastu koidikul*. Suurima kasutussagedusega *künnisel* oli ühtlasi enim kasutusel ka ajale viitavate laienditega. Selle erinevus teistest uuritud kaassõnadest seisnes selles, et sellega moodustatud kaassõnafras osutas sageli isiklikust vaatenurgast tähtsa eluetapi algusele.

Erinevustest võiks välja tuua asjaolu, et kaassõnal *lävel* ilmnes tendents seostuda negatiivses tähenduses ja sageli ka seisundile viitavate laienditega, nagu *kriisi lävel*. Põhjus võib olla selles, et sõnal *lävi* on olemas uuem kujundlik 'ärrituse minimaaltugevuse' tähendus.

Katrin Tombak (TLÜ, magistratöö, juhendaja Margit Langemets)

„Kakskeelne leksikograafia 21. sajandil: teooria ja praktika eesti-rootsi sõnaraamatu näitel“

Arvuti kasutuselevõtt on toonud suured muutused sõnaraamatute koostamisse. Kasutatakse spetsiaalset tarkvara, info võetakse keelekorpusdest. Muutunud on ka kasutaja ootused sõnaraamatule. Kui elektrooniline sõnaraamat näis lahendavat ruumiprobleemi, on süvenenud tähelepanuprobleem. Tänapäeva sõnaraamat koostatakse kindlale kasutajale, kes seadistab sõnastiku oma vajadustele vastavaks.

Eesti-rootsi üldsõnaraamat saab seega olla aktiivne (kodeeriv, L1-L2) või passiivne (dekodeeriv, L2-L1). Oma töös uurisin mõlema sõnastikuvariandi koostamist praktikas. Töö eesmärk oli välja selgitada, milline on uus kasutajasõbralik kakskeelne e-sõnaraamat.

Sõnaartikli tähenduste jaotus võetakse lähtekeele aluselt, nt seletavast sõnaraamatust. Metakeel (tähenduste seletused) tuleb kakskeelse sõnaraamatu jaoks lihtsustada ja vajadusel muuta omakeelseks. Tähendused, mille vasted on samad, tuleks ühendada.

Näited võetakse kasutaja võõrkeelest (L2), need peavad olema kasutaja esimesest keelest (L1) mõjutamata. Näited saab L2 korpusdest ja L2 aluselt.

Kas aktiivne sõnaraamat vajab näidete tõlkeid?

Aktiivne sõnastik vajab rohkem näiteid ja naabersõnu, passiivne vajab rohkem sõnühendeid ning näitelauseid.

Selle uurimuse tulemusi saab kasutada nii rootsi kui ka teiste keelte sõnaraamatute koostamisel.

2. plokk

Eda Koppel (Tallinna Ülikool, bakalaureusetöö, juhendaja Annika Hussar)

„Eesnimi 1940.–1950. aastaid kujutavates Eesti mängufilmides“

Töö eesmärk oli uurida Eesti mängufilmides, mille tegevus toimub 1940.–1950. aastatel, tegelastele antud nimede ajastukohasust.

Töö teoreetiline osa annab ülevaate nimede uurimisest, kirjandusonomastikast, enim uuritud autoritest, nimede uurimisest filmis, nimede liigitamise teooriatest, tegelasele nime andmisest ja karakteri loomisest, eestlaste eesnimede uurimisest.

Nimekasutust filmides on vähe uuritud ja Eestis seda seni ei olegi tehtud. Eestis on vahemikus 1917–2018 tehtud üle 300 mängufilmi. Kuna 1940.–1950. aastaid kujutavaid filme on piisavalt palju ja neid on tehtud eri perioodidel, andis see võimaluse saada piisab materjal, mille puhul kujunevad mingid mustrid ning on võimalik teha võrdlusi ja järeldusi.

Ehkki nimi on vaid üks aspekt tegelaskuju loomisel, on ajastule iseloomulik nimi oluline, et filmi tegelane oleks usutav.

Töös on kasutatud nimed jagatud nii tegelaskujude soo kui ka vanuserühmade järgi gruppidesse ja kasutades võrdlusandmeid sel perioodil eelistatud nimedega, selgus ka kui palju on ajastut kujutavates Eesti filmides iseloomulikud nimed. Uurimuse tulemusena sai teha ka järeldusi, millised nimed on seda perioodi kujutavates filmides enim esinenud ja milliseid nimesid kasutatud.

Anna Edela (Tartu Ülikool, bakalaureusetöö, juhendaja Mariko Faster)

„19. sajandi eesnimemuutused Kodaveres ja Lüganuse kihelkonna näitel“

19. sajandil toimusid Kodaveres ja Lüganuse kihelkonna eesnimedes ning nimepanekutraditsioonides muutused. Neid muutusi uuriti 1835., 1840., 1865., 1885. ja 1890. aasta Luteri koguduste sünnimeetrikate sissekannete abil. Lüganusel muutus sajandi jooksul (55 aastaga) oluliselt suuremaks tüdrukunimede arv ja Kodaveres hoogustus sajandi lõpus tüdrukutele kolme eesnime andmine. Kahe ja enama eesnime andmine oli sajandi esimeses pooles suhteliselt harv, kuid sajandi lõpuks oli see pea kümnekordistunud. Tüdrukute seas oli 1890. aastal mitme nime kandmine populaarne: Kodaveres oli kaks või enam nime veidi rohkem kui pooltel ning Lüganusel veidi vähem kui pooltel tüdrukutest. Kui sajandi esimeses pooles oli ristivanema järgi nimetamine tavapärase, siis sajandi lõpuks oli see tava Kodaveres oluliselt vähenenud ning Lüganusel kadunud. Kodaveres andmed kinnitavad Annika Hussari 19. sajandi eesnimemuutuste teooriat, mille järgi olid sajandi esimeses pooles kasutusel laennimed (Ann, Juhhan), 1850. aastatest tulid kasutusele laennimede võõrapärased variandid (Anna, Johannes) ning 1870. ja 1880. aastatel hakkasid lisanduma uued võõrapärased nimed (Iida, Eduard).

Andra Annuka (Tartu Ülikool, magistriritöö, juhendaja Tiit Hennoste)

„Naer ja naerev hääl eesti suulises suhtluses“

Naeru ja naervat häält seostatakse sageli nalja ja huumoriga, näiteks „Eesti keele seletavas sõnaraamatus“ on naeru kirjeldatud kui lõbutunnet väljendavate näoliigutuste ja tõukelise väljahingamisega kaasnevat hääliitsuste jada. Kuigi

naerul ja naerval häälel on tähtis roll humoorikates situatsioonides, esinevad need vestluses ka hetkedel, kus kõik vestlejad on tõsised. Selliseid olukordi võib nimetada probleemseteks olukordadeks, kuna neis on naeru ja naerva hääle roll leevendada piinlikkust või vältida kõnelejatevahelisi konflikte. Selleks, et mõista nii humoorikaid kui ka probleemseid olukordi, milles naeru ja naervat häält kasutatakse, olen uurinud ametlikke vestluseid (nt kliendi ja teenindaja suhtlus) ja argivestluseid (sõprade, perekondade suhtlus) ja nendes esinevaid naere ja naerva häälega öeldud lausungeid. Ettekandes tutvustan lähemalt, millistes suhtlusolukordades naeru ja naervat häält esineb.

Eveli Makko (Tallinna Ülikool, magistratöö, juhendaja prof Reili Argus)
„Väljamõeldud grammatilise tunnuse omandamine 8aastastel lastel“
Tegemist on esimese eestikeelse uuringuga morfoloogilise reegli omandamisest üldiselt omandamise protsessina. Uuringu aluseks on võetud Sara Fermani ja Avi Karni (Ferman, Karni 2010, 2014) katse mugandatud variant. Katse toimus 10 individuaalse sessioonina 1–4päevaste vahedega kaheksa 8aastase lapsega. Lisaks üks kontrollsessioon kuu aega hiljem. Eesmärk oli vaadelda, kas ja kuidas omandavad eesti lapsed väljamõeldud grammatikareegli. Samuti, kuidas erinevad nende tulemused kontrolltesti läbinud täiskasvanute tulemustest. Kuidas erinevad tulemused grupi sees ning millest sõltub reegli omandamine: kas tüve astmevahelduslikkusest või subjekti elususest/elutusest.

Pirgita-Maarja Hallas (Tartu Ülikool, magistratöö, juhendaja Mare Kitsnik)
„Mängustatud õppetegevuste mõju üheksanda klassi õpilaste suhtumisele eesti keele kui teise keele tundidesse“
Magistratöös uuriti võimalust mõjutada õpilaste suhtumist eesti keele tundidesse kui üht teise keele õpimotivatsiooni olulist komponenti (Gardner 2007; Dörnyei 1994). Selleks korraldati ühes Tallinna vene õppekeele koolis eksperiment, mille käigus toimus üheksanda klassi kuuel õpperühmal kolme kuu jooksul üks kord nädalas kõnekeeletund, kus eesti keelt õpiti vaid mängustatud õppetegevustega (*gamified learning activities*). Teised eesti keele tunnid toimusid samal ajal teiste õpetajatega ja traditsioonilisel viisil. Õpilased vastasid nii eksperimendi alguses kui ka lõpus ankeetküsitlusele, milles hindasid eesti keele tunde Likerti tüüpi skaalal kümne teguri (kasulikkus, vajalikkus, kergus, huvitavus, aktiivsus, mitmekülgsus, tänapäevsus, lõbusus, energia ja hea õhkkond) osas ja vastasid ka avatud küsimustele. Valdavalt hindasid üheksanda klassi õpilased mängulist õpet lõbusamaks, kergemaks ja energiat andvamaks kuid vähem kasulikuks kui tavatunde. Samas varieerusid tulemused rühmiti märgatavalt. Mängustatud õppetegevustel on potentsiaali tõsta eesti keele kui teise keele õppe motivatsiooni, kuid selleks peavad need olema eakohased, arendavad ja õpilastele põhjendatud. Õpperühma õhkkond peab olema positiivne ja usalduslik ning tunni käik vaheldusrikas.